

A. Gieryski

malarstwo/painting

BOSZ
art

Portret Aleksandra Gierymskiego
Portrait of Aleksander Gierymski
1881–1884

A. Gierymski

malarstwo/painting

BOSZ
art

Złożoną, bogatą w eksperymenty artystyczne twórczość uprawiał Aleksander Ignacy Gierymski (1850–1901), młodszy brat Maksymiliana, który według Zenona Miriamy Przesmyckiego był „przede wszystkim i jedynie wielkim twórcą, wielkim poetą światła, uganianym się niezmordowanie i aż rozpacznie za samą światła istotą”. Był też pierwszym polskim artystą, który połączył swoją twórczość z malarstwem francuskim. Po studiach w warszawskiej Klasie Rysunkowej i monachijskiej Akademii Sztuk Pięknych wyjechał do Włoch, gdzie powstały jego pierwsze dojrzałe prace, jak perfekcyjna w swym realizmie *Gra w mora* z 1874 roku. Tam też zaczął malować w plenerze: „Maluję na powietrzu teraz prawie co dzień od 10-tej do 4-tej, jeżeli słońce”. Eksperymentował ze światłem i kolorem, jak w obrazie *Siesta włoska*, by w 1881 roku namalować *Damę rokokową*, a rok później skończyć *Altanę*, w której według Stanisława Witkiewicza „słońce łało się blaskami zza krawędzi obrazu”. Jest to oświetlona słońcem wytworna, nastrojowa scena rodzajowa, namalowana krótkimi pociągnięciami pędzla, z niemal impresjonistycznymi refleksami światła i cienia oraz lokalnym kolorytem. Bojkotowany za ten rodzaj malarstwa przez krytykę warszawską Gierymski gorzko stwierdził, iż „lepiej być koniem wyścigowym w Polsce niż malarzem”, następnie pociął *Altanę*, nad którą pracował pięć lat (zachowana jest druga wersja); prawdopodobnie też na znak protestu wprowadzał w okresie warszawskim dopisek do sygnatury: „Idiotenburg”.

Aleksander Gierymski, który wielokrotnie powracał do Warszawy, stał się w swym malarstwie szczególnym dokumentalistą Powiśla, Solca i Starego Miasta, podejmującym tematykę rodzajową. W 1881 roku powstała znana z kilku wersji olejnych i szkiców ołówkowych *Żydówka z pomarańczami*, z tytułową postacią – starą, smutną kobietą w łachmanach ukazaną na tle zamglonej warszawskiej panoramy. W latach 1884, 1888, 1890 artysta namalował wyciszone w nastroju kompozycje ilustrujące żydowskie pokutne modlitwy nad brzegiem Wisły – rozpoczynające święto Rosz ha-Szana – *Święto Trąbek*. Według słów Bolesława Prusa, opublikowanych w 1888 roku na łamach „Kuriera Codziennego”, obraz ten „posiada – geniusz artysty, który przegląda z każdej łódki, berlinki, z każdego chałata, z nieba, z ziemi i z wody”. Natomiast zdaniem opiniotwórczego Jana Matejki obraz ten to „bezmyślność i bezideowość”. Z kolei w 1887 roku powstał obraz *Piaskarze*, wręcz fotograficzna scena rejestrująca pełną wrzawy pracę ludzi, kontrastującą ze spokojną taflą wody i świetlnymi refleksami na jej powierzchni.

Aleksander Gierymski uważał się za wynalazcę tematu miejskich nokturnów, źródła szczególnego nastroju, o którym napisał w 1890 roku do Stanisława Witkiewicza: „w sztuce wart tylko «Stimmung», to jest robienie obrazów z uczucia i pamięci”. Efektem tych fascynacji stała się namalowana w latach 1890–1893 seria nokturnów wielkomiejskich oświetlonych latarniami gazowymi: w Monachium – *Plac Wittelsbachów*

Aleksander Ignacy Gierymski (1850–1901), the younger brother of Maksymilian, trod a creative path full of artistic experimentation. Zenon Miriam Przesmycki called him “simply and above all a great artist, a great poet working with light, searching indefatigably and to the point of desperation for the very essence of light.” He was also the first Polish artist to correlate his work with French painting. After studying at the Warsaw Klasa Rysunkowa (Drawing Class) and the Munich Kunstakademie he went to Italy, where he made his first mature works, for instance *A Game of Morra* (1874). It was in Italy that he started his outdoor work, too: “Now I am painting out of doors almost every day, from 10 o’clock to 4 o’clock if it’s sunny.” He experimented with light and colour, as in *Italian Siesta*, painting *Rococo Lady* in 1881 and in the following year finishing *The Gazebo*, in which, according to Stanisław Witkiewicz, “the sunlight poured out its sparkles from beyond the picture’s edges.” This painting is a sunlit, sophisticated genre scene, done in short brushstrokes with well-nigh impressionist reflexes of light and shade, and an endemic palette of colours. Warsaw critics boycotted Gierymski for this type of art, prompting him to respond with a bitter remark that in Poland it was better to be “a racehorse rather than a painter.” He then cut up *The Gazebo*, on which he had spent five years (a second version has survived); presumably the word “Idiotenburg” next to his signature on pictures made in his Warsaw period was another form of protest.

Time and again returning to Warsaw, in his generic work Aleksander Gierymski became something of a special documentarist of the environs of Powiśle, Solec, and the Old City. In 1881 he painted *A Jewess with Oranges*, extant in several versions in oils and pencil sketches and presenting a sad old woman in rags against a misty Warsaw panorama. In 1884, 1888, and 1890 he painted tranquil compositions showing Jewish penitential prayers said on the Vistula riverbank at the start of Rosh Hashanah, *The Day of the Trumpet Blast*. This painting, Bolesław Prus wrote in 1888 in the newspaper *Kurier Codzienny*, contained an artist’s genius “looking out from each of his boats and sailing barges, from every Jewish gabardine, from the sky, soil, and water.” But for the opinion-shaping Jan Matejko it was “mindless and carried no ideas.” In 1887 Gierymski painted *River Sand Dredging*, a well-nigh photographic view showing a noisy scene of people at work contrasted against the tranquil water and spots of light reflected from its surface.

Aleksander Gierymski regarded himself as the discoverer of the urban nocturne as a subject for painters and the source of a singular atmosphere, which he wrote of in 1890 to Stanisław Witkiewicz, “the only thing worth doing in art is creating ‘Stimmung’ – conjuring up pictures from memory and emotions.” The effect of this fascination was his series of municipal nocturnes by gaslight painted

w *Monachium* i *Max-Josephplatz w Monachium w nocy*, w Paryżu – *Opera paryska w nocy* i *Luwr w nocy*, oraz w Rzymie, narzucających ów specyficzny nastrój – „Stimmung”.

W czasie pobytu w Paryżu, pod wpływem malarstwa impresjonistycznego, w latach 1892–1893 powstały nastrojowe *Wieczory nad Sekwaną*, rejestrujące techniką dywizjonizmu rozedrgane oświetlenia, refleksy na wodzie, zadymione powietrze uzyskiwane za pomocą drobnych płamek kolorystycznych; powstanie tych obrazów poprzedziła seria studiów w plenerze, potwierdzona przez artystę: „co dzień chodzę na studia z dużym płótnem nad Sekwaną”.

W 1893 roku Aleksander Gierymski przyjechał do Krakowa, gdzie był w bronowickiej pracowni Włodzimierza Tetmajera i jego wzorem podjął tematykę chłopską; malował słoneczne pejzaże, sceny rodzajowe, a w latach 1894–1895 ekspresyjną w swej treści *Trumnę chłopską*, studium milczącego dramatu, którego bohaterami są chłopscy rodzice i trumna dziecięca.

Gdy w 1897 roku ponownie osiadł we Włoszech, powrócił do tematu widoków miejskich, ale – w opozycji do wcześniejszych nokturnów – ukazanych w pełnym słońcu, wręcz fotograficznych w swym realizmie, budowanych światłem i kolorem.

Aleksander Gierymski, uwikłany we własne problemy psychiczne, cierpiący na manię prześladowczą, był postacią tragiczną, a równocześnie wyrafinowanym eksperymentatorem, który nie uważał się za „wirtuoza w malarstwie”, twierdził natomiast: „z początku instynktownie, potem pragnąłem być i czuć się Europejczykiem”. I rzeczywiście, bezsprzecznie wpisał się w nurt współczesnej mu sztuki europejskiej.

Wybór bibliografii:

Aleksander Gierymski 1850–1901, katalog wystawy, oprac. Z. Jurkowlaniec, M. Porajska-Hałka, M. Jurkiewicz, Warszawa: Muzeum Narodowe w Warszawie, 2014.

Maksymilian i Aleksander Gierymscy. Listy i notatki, oprac. J. Starzyński, H. Stępień, Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1973.

E. Micke-Broniarek, *Aleksander Gierymski*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2004.

A. Sygietyński, *Malarstwo polskie (A. Gierymski)*, „Prawda” 1883, nr 14.

S. Witkiewicz, *Aleksander Gierymski*, Lwów: Nakładem Towarzystwa Wydawniczego, 1903.

Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska – historyk sztuki, autorka m.in. książek: *Sztuka Młodej Polski*, *Jacek Malczewski. Życie i twórczość*, *Józef Pankiewicz, Jan Stanisławski i jego uczniowie*, *Ferdynand Ruszczyc, Kossakowie*, *Hanna Rudzka-Cybis*, a także *Sztuka II RP* i *Sztuka w czasach PRL-u*.

in 1890–1893 – of Munich (*Wittelsbacherplatz* and *Max-Josephplatz*), Paris (*The Paris Opera by Night* and *The Louvre by Night*), and Rome – insistently presenting their specific “Stimmung.”

In 1892–1893, under the influence of Impressionist painting during his stay in Paris, he created the stimmungsvoll *Evenings on the Banks of the Seine*, applying the divisionist technique with small spots of colour to catch the glistening lights reflected on the water and the smoky atmosphere. Before starting on these pictures he did a series of outdoor studies, writing that every day he went out to the riverbank, taking a large canvas with him.

In 1893 Aleksander Gierymski came to Kraków and visited Włodzimierz Tetmajer’s studio at Bronowice, and like him took up peasant subjects, painting sunlit landscapes, genre scenes, and *The Peasant’s Coffin*, an expressive study of a silent tragedy, a peasant couple sitting next to their child’s coffin (1894–1895).

In 1897, when he again went to Italy, he returned to his municipal views, but unlike the earlier nocturnes, this time in full sunlight, structured by light and colour and as realistic as photographic images.

Caught in the grips of a persecution complex, Aleksander Gierymski was a tragic figure, yet at the same time he was a sophisticated experimenter who did not consider himself a “virtuoso in painting,” but instead claimed that “at first intuitively, and later intentionally, I wanted to be and feel European.” And indeed, he undoubtedly earned himself a place in the European art of this times.

Selected bibliography:

- Aleksander Gierymski 1850–1901*, exhibition catalogue. Eds. Z. Jurkowlaniec, M. Porajska-Hałka, and M. Jurkiewicz, Warszawa: The National Museum in Warsaw, 2014.
- Maksymilian i Aleksander Gierymscy. Listy i notatki*. Eds. J. Starzyński and H. Stępień, Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1973.
- Micke-Broniarek, E., *Aleksander Gierymski*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2004.
- Sygietyński, A., “Malarstwo polskie (A. Gierymski),” *Prawda*, 1883, no. 14.
- Witkiewicz, S., *Aleksander Gierymski*, Lwów: Nakładem Towarzystwa Wydawniczego, 1903.

Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska – art historian, author of the books *Sztuka Młodej Polski*, *Jacek Malczewski. Życie i twórczość*, *Józef Pankiewicz*, *Jan Stanisławski i jego uczniowie*, *Ferdynand Ruszczyc*, *Kossakowie* and *Hanna-Rudzka Cybis*, as well as *Sztuka II RP* and *Sztuka w czasach PRL-u*.

Dama rokokowa

Rococo Lady

1881, olej na desce/oil on board, 33,5 × 24,5 cm

Piaskarze

River Sand Dredging

1887, olej na płótnie/oil on canvas, 50 × 66 cm

Widok okolic zamku Kufstein II

View of the Environs of Kufstein Castle II

1889, olej na płótnie/oil on canvas, 46,5 × 35 cm

Most Ludwika w Monachium

The Ludwigsbrücke Bridge, Munich

1896–1897, olej na płótnie/oil on canvas, 81 × 60 cm

Trumna chłopska

The Peasant's Coffin

1894, olej na płótnie/oil on canvas, 141 × 195 cm

Widok Werony

View of Verona

1900, olej na płótnie/oil on canvas, 43 × 102 cm

Most Scaligerich w Weronie

Ponte Scaligero (Scaliger Bridge), Verona

1900, olej na płótnie/oil on canvas, 13,6 × 26,5 cm

Aleksander Gierymski

(1850–1901) – jeden z najwybitniejszych twórców polskiego realizmu oraz impresjonizmu.

Jego wyrafinowany warsztat malarski charakteryzowała szczególna umiejętność operowania światłem połączona z niezwykłą dbałością o szczegóły. Przebywając we Włoszech, Niemczech czy Francji, inspirował się tamtejszą sztuką, której wpływy przenikały później do jego własnej twórczości. Specjalizował się w malarstwie rodzajowym i pejzażowym, tworzył także nokturny. Najważniejsze dzieła Aleksandra Gierymskiego to m.in. *Żydówka z pomarańczami*, *W altanie* czy *Plac Wittelsbachów w Monachium*.

Aleksander Gierymski

(1850–1901) – one of the most outstanding Polish Realist and Impressionist painters. His sophisticated workshop technique was characterised by a singular skill of handling light coupled with a special concern for detail. He spent long spells in Italy, Germany, and France, and was inspired by the art of those countries, which later influenced his own work. He specialised in generic and landscape painting, and also created nocturnes.

Aleksander Gierymski's principal works include *A Jewess with Oranges*, *In the Gazebo* and *Wittelsbacherplatz, Munich*.